

METHODIEK EN BEGELEIDEN VOOR MAATSCHAPPELIJKE ZORG

COLOFON

Boom beroepsonderwijs
info@boomberoepsonderwijs.nl
www.boomberoepsonderwijs.nl

Auteur: B. Becker, M. Beers, J. Bolt, W. den Brok, B. Brouwer, S. van Brouwershaven, T. Cremers, P. van Deijl, S. Groeneveld, A. van Haaren, HanSo Educatie, T. Hilhorst, N. de Kroon, S. van Mameren, A. Martin, J. Noordzij, C. van Oost, H. Penterman, E. van Rijbroek, K. Stolk-Haar, M. Velthoen
Inhoudelijke redactie: V. Dalm en M. Farla

Titel: Methodiek en begeleiden voor maatschappelijke zorg
ISBN: 978 90 3724 407 6
Eerste druk/derde oplage

© 2020

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in compilatiewerken op grond van artikel 16 Auteurswet kan men zich wenden tot de Stichting PRO (www.stichting-pro.nl).

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Door het gebruik van deze uitgave verklaart u kennis te hebben genomen van en akkoord te gaan met de specifieke productvoorwaarden en algemene voorwaarden van Boom beroepsonderwijs, te vinden op www.boomberoepsonderwijs.nl.

INHOUDSOPGAVE

	Inleiding	10
Thema 1	Methodisch handelen en doelgericht werken	
	1.1 Methodisch handelen	14
	1.2 Cyclisch proces binnen methodisch handelen	16
	1.3 SMART-doelen	20
	1.4 Verdieping: Verschillende soorten doelen	25
Thema 2	Vormen van methodische plannen en plannen bijstellen	
	2.1 Een plan van aanpak maken	32
	2.2 Een plan van aanpak toepassen	34
	2.3 Een werkplan	36
	2.4 Een draaiboek	38
	2.5 Begeleiden en methodische plannen	41
	2.6 Verdieping: Plannen aanpassen	44
Thema 3	Cliëntgegevens verzamelen	
	3.1 Cliëntgegevens	50
	3.2 Methodisch gegevens verzamelen	53
	3.3 Rubriceren en analyseren van gegevens	61
	3.4 Samenvatten en rapporteren	64
	3.5 Verdieping: Levensverhaal	67
Thema 4	Signaleren en observeren	
	4.1 Waarnemen, signaleren en interpreteren	72
	4.2 Observeren	74
	4.3 Observatietechnieken	76
	4.4 Observatiemethoden	78
	4.5 Factoren die de observatie kunnen beïnvloeden	81
	4.6 Het verwerken van informatie	84
	4.7 Vastleggen van informatie	86
	4.8 Verdieping: Valkuilen bij observatie	89

Thema 5 **Evalueren**

5.1	Van evalueren kun je leren	94
5.2	Product- en procesevaluatie	96
5.3	Evaluatiecriteria	98
5.4	Manieren om te evalueren	100
5.5	Resultaten van de evaluatie	103
5.6	Het evaluatieplan	104
5.7	Verdieping: Evaluatiemodel van Kirkpatrick	107

Thema 6 **Reflecteren**

6.1	Reflecteren als eind van de methodische cyclus	112
6.2	Reflecteren volgens Korthagen	114
6.3	ABCD-methode	117
6.4	Technieken om te reflecteren	118
6.5	Reflecteren als kwaliteitszorg	122
6.6	Verdieping: Reflecteren volgens STARRT	124

Thema 7 **Rapporteren**

7.1	Rapporteren in de maatschappelijke zorg	128
7.2	Vormen van rapporteren	131
7.3	Rapporteren en de wet	136
7.4	Algemene aandachtspunten bij rapporteren	137
7.5	Rapporteren in de praktijk	139
7.6	Verdieping: Rapporteren volgens de SOAP-methode	143

Thema 8 **Vorming en ontwikkeling van groepen**

8.1	Groepsdynamica	148
8.2	Groepen in alle soorten en maten	150
8.3	Lid zijn van de groep	153
8.4	Groepskarakteristieken	155
8.5	De levensloop van een groep	158

Thema 9	Onderzoeken en sturen van de groep	
9.1	De groepsanalyse	168
9.2	Onderzoeken van de groep	172
9.3	Doelen voor de groep	176
9.4	Sturen en beïnvloeden van de groep	178
9.5	Verdieping: De krachtveldanalyse	183
Thema 10	Begeleiden	
10.1	Activiteitengebieden	188
10.2	Drie niveaus van begeleiden	190
10.3	Begeleidingsstijl	193
10.4	Competenties	195
10.5	Valkuilen bij de begeleiding	199
10.6	Verdieping: Situationeel leiderschap	203
Thema 11	Interventietechnieken	
11.1	Interventies	208
11.2	Toepassen van interventies op vijf niveaus	212
11.3	Interventies op microniveau	215
11.4	Interventies op macroniveau	220
11.5	Verdieping: Provocatieve interventies	224
Thema 12	Activiteiten	
12.1	Het belang van activiteiten	230
12.2	Activiteiten per situatie	234
12.3	Activiteiten afstemmen op doelgroepen	238
12.4	Soorten materialen	240
12.5	Verdieping: Bewegen is beter leren	245
Thema 13	Basistechnieken voor activiteiten	
13.1	Tekenen	250
13.2	Schilderen	253
13.3	Houtbewerking	257
13.4	Textiele werkvormen	260
13.5	Verdieping: Digitale fotografie	266

Thema 14 Doelen behalen met activiteiten

14.1 Doelen behalen met activiteiten	270
14.2 Activiteiten aanpassen	272
14.3 Activiteiten aanpassen op specifieke cliëntgroepen	274
14.4 Verdieping: Activiteiten versterken door het combineren van cliëntgroepen	284

Thema 15 Didactiek aan de basis

15.1 Didactiek aan de basis	290
15.2 Didactiek algemeen	293
15.3 Didactische werkvormen	295
15.4 Didactische vaardigheden	298
15.5 Pedagogisch klimaat	300
15.6 Verschillende visies op leren	303
15.7 Verdieping: Zeven didactische principes	310

Thema 16 Leerprocessen en leerstijlen

16.1 Leren	314
16.2 Vormen van leren	315
16.3 Visies op leren	316
16.4 Leerprocessen	318
16.5 Manieren van leren	319
16.6 Leerbehoeften	322
16.7 Leerstijlen en leerstijltesten	323
16.8 De invloed van de leerstijl op leeractiviteiten	328
16.9 Verdieping: Beelddenkers	330

Thema 17 Activerende omgeving

17.1 Leren	336
17.2 Leeractiviteiten	337
17.3 Leermiddelen	340
17.4 Leeromgeving	343
17.5 Activerende leeromgeving	344
17.6 Verdieping: Samenwerkend leren	348

Thema 18 Persoonlijke verzorging

18.1	Persoonlijke verzorging	354
18.2	Uit- en aankleden	356
18.3	Wassen, baden en douchen	357
18.4	Toiletgang	361
18.5	Incontinentiemateriaal	363
18.6	Urinelijst en defecatielijst	366
18.7	Menstruatie	368
18.8	Verdieping: Schaamte en privacy	371

Thema 19 Uiterlijke verzorging

19.1	Tanden krijgen	376
19.2	Gebitsverzorging	378
19.3	Tandenborstels en tandpasta's	379
19.4	Scheren	381
19.5	Haarverzorging	383
19.6	Hoofdluis	385
19.7	Nagelverzorging	388
19.8	Verdieping: Nagelaandoeningen	391

Thema 20 Huishoudelijke verzorging

20.1	Droog en nat huishoudelijk werk	398
20.2	Schoonmaakmiddelen	404
20.3	Voorschriften en protocollen	408
20.4	Bedden verschoneren en opmaken	410
20.5	Aandachtspunten bij huishoudelijk werk	412
20.6	Verdieping: Langer zelfstandig met hulpmiddelen	415
20.7	Hulpmiddelen adviseren	417

Thema 21 **Werzaamheden rondom het huis**

21.1	Textiel verzorgen	422
21.2	De was doen	423
21.3	Vlekken verwijderen	426
21.4	Drogen van wasgoed	427
21.5	Vouwen en strijken	428
21.6	Zorgen voor kamerplanten	431
21.7	Zorgen voor huisdieren	432
21.8	Verdieping: Voorraadbeheer	435
	Index	439

INLEIDING

Angerenstein Welzijn is een complete serie leermiddelen voor de kwalificatiedossiers van Welzijn en is geschikt voor de volgende kwalificatiedossiers:

- Maatschappelijke zorg
- Pedagogisch werk
- Sociaal werk.

Angerenstein Welzijn bestaat in de kern uit boeken met theorie. De boeken van Angerenstein Welzijn kennen de volgende opbouw:

Opbouw boeken Angerenstein Welzijn

Profielboeken	Profielboeken
Basisprofielboeken	Basisprofielboeken
Generieke boeken	Basisboeken

Dit boek is een van de twee basisboeken voor het dossier maatschappelijke zorg. De theorie bestaat uit drie onderdelen:

- 1 basistheorie
- 2 kritische beroepssituatie
- 3 verdiepingstheorie.

Basistheorie

De basistheorie bevat informatie die relevant is voor alle uitstromen van maatschappelijk zorg. De theorie wordt verlevendigd met voorbeelden uit het welzijnswerkveld. Belangrijke begrippen worden uitgelegd in de tekst en aangeduid met een paarse kleur.

Kritische beroepssituatie (KBS)

In de KBS word je geconfronteerd met een probleemstelling of dilemma waarbij je niet kunt terugvallen op routinematig handelen. Online vind je bij elke KBS aanvullende opdrachten.

Verdiepingstheorie

Elk thema heeft een verdiepende paragraaf waar het thema verder wordt uitgediept.

Daarnaast kent Angerenstein Welzijn enkele online-aanvullingen:

- verwerkingsopdrachten
- uitdagingen.

Voordat je de digitale leeromgeving kunt gebruiken, moet je je licentie activeren.

- Overleg met je docent welk type account je gebruikt.
- Ga naar www.boomberoepsonderwijs.nl/licentie.
- Bekijk de instructiefilm of lees het stappenplan.
- Volg de stappen.

Daarna kun je aan de slag!

Verwerkingsopdrachten

Bij ieder thema horen enkele verwerkingsopdrachten. Deze opdrachten helpen je de informatie uit de theorie te verwerken.

Uitdagingen

Tijdens de uitdaging werk je met meerdere studenten aan een grote opdracht waarbij een beroep gedaan wordt op jouw samenwerkingsvaardigheden en jouw creativiteit. De uitdaging levert altijd een product op dat wordt beoordeeld.

Veel plezier en succes met het werken met Angerenstein Welzijn!

T H E M A

01

METHODISCH HANDELEN EN DOELGERICHT WERKEN

Inhoud thema:

- 1.1 Methodisch handelen
- 1.2 Cyclisch proces binnen het methodisch handelen
- 1.3 SMART-doelen
- 1.4 Verdieping: Verschillende soorten doelen

Jouw belangrijkste taak is professioneel begeleiden. Dit doe je door systematisch en doelgericht te werken. Je weet waarom je iets doet en met welk doel. In je toekomstige beroep werk je altijd met begeleidingsdoelen. Zonder doel is het niet duidelijk wat je wilt bereiken. Dan heeft de begeleiding eigenlijk geen zin. In dit thema leer je hoe je een doel formuleert: met de SMART-formule. Verder leer je wat de methodische cyclus is en hoe je deze toepast. In dit thema draait alles om methodisch handelen.

1.1 Methodisch handelen

Als je methodisch handelt, werk je bewust en volgens een plan naar een doel toe. Dit doe je samen met alle betrokkenen.

1.1.1 Methodisch handelen in de maatschappelijke zorg

Als professional werk je **planmatig**. Dit wil zeggen dat je volgens een bepaalde aanpak toewerkt naar het bereiken van een doel. Die aanpak bespreek je met iedereen, ook met de cliënten. In de maatschappelijke zorg handel je dus niet lukraak. Je bent je steeds bewust van wat je doet en hoe je dat doet. Je ondersteunt cliënten met een verslavingsverleden bij het zoeken naar een nieuwe dagstructuur. Dit doe je om hen te leren hoe zij hun toekomst kunnen invullen.

1.1.2 Het begrip methodisch handelen

Methodisch handelen wil zeggen dat je professioneel werkt volgens de methodische cyclus. Je handelt weloverwogen en volgens het cyclisch proces. In overleg met de cliënt en/of betrokkenen verzamel je informatie en formuleer je de vraagstelling waarvoor oplossingen gezocht worden. Daarna formuleer je met alle betrokkenen de doelen en plannen om die doelen te bereiken. Je kiest met welke middelen je dit doet en de uitvoering van het plan kan beginnen. In de laatste fase evalueer je de doelen die bereikt zijn.

1.1.3 Systematisch handelen en doelgericht handelen

Bij **systematisch handelen** draait het om ordelijk werken, volgens een bepaalde systematiek. Alle stappen of handelingen die je doet, horen bij elkaar. De stappen hebben een logische volgorde. Ze horen bij een uitgewerkt plan. Als je cliënten met een verstandelijke beperking wilt leren koken, doe je eerst alle handelingen voor. Dan zien ze wat de bedoeling is. Maak je die eerste stap niet, maar geef je hen van het ene op het andere moment alle verantwoordelijkheid over de keuken, dan is dat niet logisch. Je werkt dus systematisch naar een doel toe. In dit geval is het doel: de cliënten leren koken.

1.1.4 Handelen om een doel te bereiken

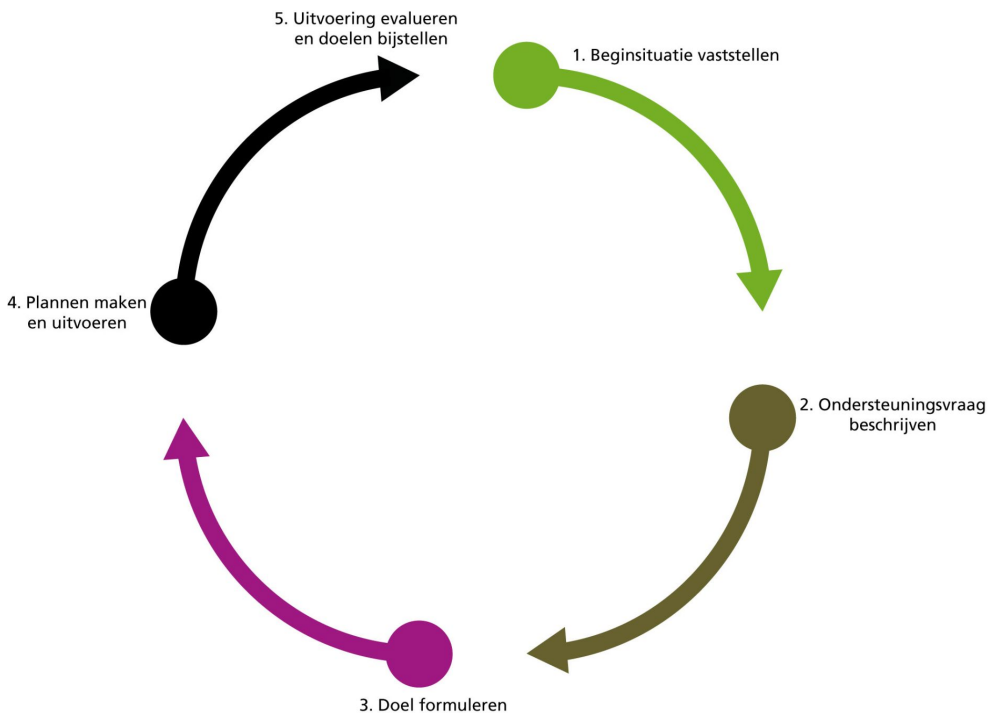
Je bent tegelijkertijd **doelgericht** bezig, dat wil zeggen: je richt je op het bereiken van een doel. Zo'n doel bepaal jij niet alleen, maar altijd samen met alle betrokkenen, zoals ouders, familieleden, begeleiders en collega's. Ook de werkwijze – hoe wil ik het doel bereiken? – kies je niet zelf. Daarbij betrek je zo veel mogelijk de groep, de cliënt en de mensen uit de omgeving van de cliënt. Dus samenwerken is een belangrijk onderdeel van je werk.

1.1.5 Doelen die terugkeren in de begeleiding

Wanneer een doel regelmatig terugkomt in het werken met een groep, dan neem je die standaard op in de begeleiding van de groep. Jongeren met een licht verstandelijke beperking hebben vrijwel altijd behoefte aan begeleiding bij het omgaan met geld. Automatisch pak je dit doel op als je zo'n cliënt begeleidt. Je helpt de cliënt inzicht te krijgen in de waarde van geld en leert hem hoeveel hij aan welke dingen kan besteden. Een doel dat vaak voorkomt, neem je standaard op in de begeleiding van deze groep.

1.2 Cyclisch proces binnen methodisch handelen

Begeleiden is een cirkelvormig proces. Je noemt dit: een **cyclisch proces**. Dit betekent dat je werk niet af is na een begeleidingsactiviteit. Als je een doel hebt bereikt, dan volgt er vanzelf een nieuw doel. Het begeleidingsproces start dan van voor af aan. Zo is de cirkel rond. Als de verstandelijk beperkte Imro geleerd heeft om zijn tanden te poetsen, bedenk je daarna met elkaar een volgend doel. Bijvoorbeeld zelfstandig douchen. Als het doel niet bereikt wordt, pas je dit na overleg aan. Is er specifieke begeleiding nodig die jij niet kunt bieden, dan verwijst je de cliënt door.

De methodische cyclus.

1.2.1 De fasen in het cyclisch proces

De **methodische cyclus** bestaat uit vijf fasen: beginsituatie vaststellen, ondersteuningsvraag beschrijven, doel formuleren, plannen maken en uitvoeren, en tot slot de uitvoering evalueren en doelen bijstellen. In de laatste fase van de cyclus kijk je terug op het begeleidingsproces en start je opnieuw met de eerste fase. De tijd die je nodig hebt, is afhankelijk van het doel. Misschien duurt het drie maanden voordat Zosja, die op zichzelf wil gaan wonen, kan koken. Maar leert ze in tien minuten hoe ze een bed verschoont.

1.2.2 Fase 1: beginsituatie vaststellen

In deze fase verzamel je informatie over de cliënt of groep. Pas als je weet wie de cliënt is en wat die kan, kun je met de begeleiding starten. Je onderzoekt wat voor persoon of groep je voor je hebt. Als je dat niet doet, is de kans groot dat je de plank mislaat. Als je voor de verstandelijk beperkte Richard hebt bedacht om uit een kinderboek te koken en je komt er in de keuken pas achter dat hij niet kan lezen, is dat voor jullie beiden vervelend.

Bij het vaststellen van de beginsituatie zoek je het volgende uit:

- Waarbij wil de cliënt of groep ondersteuning ontvangen?
- Wat kan de cliënt of groep al wel?
- Wat kan die nog niet zo goed?
- Is de cliënt of groep al eerder begeleid bij deze ondersteuningsvraag?
- Op welke manier is er toen gewerkt aan de ondersteuningsvraag?
- Wat zijn de ondersteuningsmogelijkheden in de instelling en/of omgeving van de cliënt of groep?
- Welk budget en welke middelen zijn er beschikbaar?
- Wat is er mogelijk binnen de wet- en regelgeving?

Niet de focus op problemen

Vaardigheden die goed gaan, kun je verder uitbouwen. Het werkt veel beter om aan de slag te gaan met datgene waarin mensen goed zijn. Als je je uitsluitend richt op de vaardigheden die je cliënt nog niet beheerst, dan helpt hem dat niet. Paul die kort geconcentreerd blijft en beweeglijk is, help je door hem klusjes te geven waarin hij goed is. Tegelijkertijd leer je Paul om korte tijd stil te zitten en niet van zijn plaats te lopen.

1.2.3 Fase 2: ondersteuningsvraag beschrijven

In deze fase beschrijf je samen met alle betrokkenen precies wat de ondersteuningsvraag is. Je kent de beginsituatie van de cliënt en je weet exact wat de cliënt, de betrokkenen en de beroepskrachten willen bereiken. Met alle voorkennis beschrijf je een duidelijke en concrete ondersteuningsvraag. Jordi wil jouw hulp bij het reizen met de bus. Samen met Jordi formuleer je zijn ondersteuningsvraag: 'Help mij om zonder hulp met de bus te reizen, van mijn woning naar de dagbesteding.'

1.2.4 Fase 3: doel formuleren

Vanuit de ondersteuningsvraag formuleer je een doel. Hierin staat precies wat de cliënt en betrokkenen willen bereiken en hoe jij daarbij kunt ondersteunen. Het is een duidelijk omschreven doel, waarover cliënt, ouders, verzorgers en begeleiding het eens zijn. Het doel voor Jordi is dat hij over drie maanden zelfstandig met de bus heen en weer reist naar de dagbesteding.

1.2.5 Fase 4: plannen maken en uitvoeren

Het doel is duidelijk en iedereen staat erachter. Maar hoe wordt het precies bereikt? Dat werk je met elkaar uit in een plan van aanpak. Daarbij geef je antwoord op de volgende vragen: wie zijn er betrokken, wat wil je bereiken, waar en wanneer voer je het plan uit en welke middelen en begeleiding gebruik je hiervoor? Dan start je de begeleiding. In het plan voor Jordi neem je op dat hij gaat oefenen, door eerst samen te reizen en daarna alleen. Hij krijgt begeleiding bij het gebruik van de ov-pas en leert het schema van de bustijden lezen en begrijpen.

Doelen bereiken door middelen in te zetten

Activiteiten en begeleiding die je inzet om je doel te bereiken, noem je **middelen**. Het doel dat je wilt bereiken bij Jordi, is dat hij over drie maanden zelfstandig kan reizen met de bus. Je maakt een stappenplan om dit doel te bereiken, waarbij Jordi steeds zelfstandiger wordt. Je geeft hem complimenten en bespreekt zijn ervaringen. Een activiteit, zoals een lotgenotengesprek met anderen die ook leren zelfstandig te reizen, is ook een middel om het doel (resultaat) te bereiken. Je bent doelmatig bezig en je werkt systematisch volgens een vaste aanpak.

Activiteit en doel niet met elkaar verwarren

Knutselen is een activiteit, maar samen met een cliënt een formulier voor de woningbouwvereniging invullen ook. Pas er wel voor op dat de activiteit of de begeleiding geen doel op zich wordt. Je zet die activiteit in om een doel te bereiken. Tijdens het maken van kerstkaarten met bejaarden ben je druk met plakken en knippen. Maar vergeet niet je doel: bewoners komen met elkaar in contact. Het maken van de kerstkaarten is een middel om het doel te bereiken.

1.2.6 Fase 5: uitvoering evalueren en doelen bijstellen

Het einde van het cyclisch proces is de fase waarin je terugkijkt of het doel bereikt is. Van tevoren spreek je met elkaar een tijdstip af voor de evaluatie. Als het doel niet gehaald is, stel je het bij. Misschien is er meer tijd nodig of een andere aanpak. In het geval van Jordi is zijn doel behaald: hij reist met de bus.

Als je met elkaar een doel voor de begeleiding maakt, dan is het belangrijk dat je dit zo duidelijk mogelijk omschrijft. Bij Karima is het doel dat ze leert omgaan met haar emoties en gevoelens van verliefdheid. Hoe omschrijf je een doel zo precies mogelijk? Daarbij gebruik je de SMART-methode.